

Wpłynęło dnia 20.10.2022 r.
L.dz. 74/2022
Podpis Szanucha

Prof. dr hab. Marek Degórski
Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania
Polska Akademia Nauk
Warszawa

Warszawa 4.10.2022

Recenzja

Pracy doktorskiej mgr Moniki Michałek

p.t: „Społeczne uwarunkowania planowania ochrony przyrody na morzu”

Ocena formalna pracy

Ochrona przyrody na obszarach morskich oraz w strefach wybrzeża nabiera obecnie coraz większego znaczenia z uwagi na rosnącą wielokierunkową antropopresję na te obszary, jak i konieczność zachowania unikalnych i priorytetowych krajobrazów. W Polsce, w chwili obecnej obowiązują trzy formy ochrony na Bałtyku. Dwie z nich umocowane są w Ustawie o ochronie przyrody: parki narodowe i obszary Natura 2000. Trzecia związana jest z Konwencją o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego z 1992 r. Jeżeli weźmiemy pod uwagę obszary wybrzeża to oczywiście wzrasta liczba form prawnej ochrony przyrody o kolejne kategorie. W tworzeniu spójnych sieci obszarów prawnie chronionych bardzo istotna jest ich prawidłowa delimitacja z uwagi na przedmiot ochrony, a następnie ich zarządzanie, w którym poza formalnym administrowaniem również partycypacja społeczna.

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska zatytułowana „**Społeczne uwarunkowania planowania ochrony przyrody na morzu**” wykonana przez Panią mgr Monikę Michałek pod kierunkiem profesora dr hab. Marka Dutkowskiego w Instytucie Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Gdańskiego, swym zakresem badań nawiązuje do wyżej wymienionej problematyki. Należy tu podkreślić, na co słusznie wskazuje Autorka, że dysertacja wpisuje się w nurt niezbyt jeszcze licznych badań nad udziałem społeczeństwa w procesie zarządzania obszarami chronionymi, szczególnie zlokalizowanymi na morzu i ujawniającymi się w tym procesie konfliktami. Głównymi celami poznawczymi recenzowanej rozprawy jest wzbogacenie wiedzy poprzez charakterystykę, analizę i ocenę partycypacji społecznej w procesie planowania ochrony wybranych morskich obszarów cennych przyrodniczo, jak i identyfikacja, charakterystyka oraz opracowanie typologii konfliktów społecznych dotyczących wybranych morskich obszarów cennych przyrodniczo, objętych ochroną prawną. Doktorantka sformułowała również cel metodyczny jako udzielenie odpowiedzi na pytanie: jakie metody i techniki badawcze można zastosować do badania konfliktów dotyczących obszarów morskich oraz cel

praktyczny, jako opracowanie skutecznych zasad uczestnictwa społecznego w ochronie przyrody na morzu.

Rozprawa liczy 182 strony, a jej treść zaprezentowana została w 9 rozdziałach, o zróżnicowanej objętości, dzielonych dalej na podrozdziały. Ostatnie 20 stron to spis literatury i materiałów źródłowych, obejmujący pozycje cytowane w pracy, z których 32% stanowią prace zagraniczne, publikowane w języku angielskim. W sumie Autorka powołuje się na 270 pozycji literatury. Na końcu dysertacji jako załącznik zamieszczona jest ankieta wykorzystywana w przeprowadzonych badaniach.

Tytuł rozprawy w pełni jest zgodny z postawionym w niej problemem badawczym i wyraża zawartą w niej treść. Układ pracy jest logiczny, a treść przedstawiona w poszczególnych rozdziałach stanowi spójną całość.

Praca jest ilustrowana 11 rycinami oraz 29 tabelami, w których w sposób syntetyczny zestawiono wyniki badań, głównie odnoszące się do charakterystyki konfliktów.

Ocena merytoryczna pracy

W rozdziale pierwszym Autorka dysertacji w sposób jasny i zrozumiały formułuje cele poznawcze, badawcze, metodyczne i praktyczne, jakie postawiła sobie w procedurze przeprowadzonych badań. Wszystkie z postawionych celów rozpisane zostały na zadania częściowo, co bardzo ułatwia zrozumieć hipotezy robocze przeprowadzonych badań. Zakres przeprowadzonych badań jest bardzo szeroki, obejmuje studia z zakresu nauk społecznych, prawnych i nauk o Ziemi i środowisku.

W dalszej części pracy Doktorantka przedstawia rys historyczny i uwarunkowania formalno-prawne funkcjonowania morskich obszarów prawnie chronionych. Bardzo słusznie zwraca uwagę na specyfikę porządku prawnego obszarów morskich w stosunku do terenów położonych na lądzie, determinowaną Konwencją Narodów Zjednoczonych UNCLOS z roku 1982 stanowiącą jurysdykcję dla światowych mórz i oceanów, a także zasady dotyczące korzystania z ich zasobów i kierunków ochrony. Polskie obszary morskie zdefiniowane są w Ustawie o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej z roku 1991. Niemniej jednak, jak bardzo trafnie zauważa mgr Monika Michałek, że delimitacja tych obszarów oraz klasyfikacja nie jest jednoznaczna. Nie jest do końca zdefiniowane, które obszary chronione należy traktować jako morskie. W swoich badaniach jako morskie obszary chronione przyjmuje obszary objęte ochroną prawną zarówno te, których granice położone są całkowicie w polskim obszarze morskim (np. Ławica Słupska), jak i morsko-lądowe (np. Zatoka Pucka, Półwysep Helski). Szkoda tylko, że Doktorantka zestawiała je tabelarycznie, a

nie przedstawiła w tym rozdziale kartograficznie, co pozwoliłoby na przestrzenne spojrzenie na ich lokalizację na tle innych terenów i obiektów chronionych na morzu i w pasie wybrzeża. Mapa analizowanych obszarów badawczych zamieszczona jest przez Autorkę w dalszej części pracy i oczywiście prezentuje obszary objęte analizą.

Następnie Autorka dysertacji koncentruje się na analizie wykorzystywanych narzędzi w zarządzaniu obszarami morskimi. Wskazuje na złożoność procesów zarządzania tymi obszarami uwarunkowanych legislacyjnie. Wylistowuje liczne krajowe akty prawne związane zarówno z gospodarowaniem zasobami jak i dotyczące procedur oddziaływania na środowisko oraz konwencje i międzynarodowe porozumienia, których Polska jest stroną. Analiza ta przeprowadzona jest wnikliwie, a wnioski z niej wskazują jednoznacznie, że narzędzia wykorzystywane w zarządzaniu ochroną przyrody na obszarach morskich są systemowo skomplikowane. Wynika to z regulacji prawnych, strategii ochrony, planów ochrony, obligatoryjnych nakazów i zakazów, instrumentów ekonomicznych i oddziaływania społecznego.

Kolejną część pracy stanowi charakterystyka obszarów badań. W sposób syntetyczny Doktorantka opisuje trzy wybrane przez siebie obszary analiz szczegółowych, a mianowicie Zatoki Puckiej, Ławicy Słupskiej i Nadmorskiego Parku Krajobrazowego, koncentrując swoją uwagę na uwarunkowaniach społeczno-gospodarczych i podmiotach przyrodniczej ochrony prawnej. Należy podkreślić, że opis przeprowadzony jest poprawnie, z wypunktowaniem najważniejszych uwarunkowań dla realizacji celów poznawczych postawionych w procedurze badawczej rozprawy.

Kolejna część pracy poświęcona jest teoretycznym podstawom pojęcia partycypacji społecznej. Doktorantka wskazuje na zróżnicowane rozumienie tego pojęcia, a przede wszystkim zwraca uwagę na różnice pomiędzy partycypacją a konsultacjami. Słusznie zauważa, że partycypacja społeczna często utożsamiana jest z konsultacjami społecznymi. Podkreśla, że należy jednak rozróżnić te dwa terminy, ponieważ partycypacja oznacza proces szerszy od konsultacji, jakkolwiek konsultacje społeczne są ważnym mechanizmem partycypacji. Następnie taka sama analiza dotyczy teorii i rozumienia pojęcia konfliktu społecznego. Autorka analizuje literaturę przedmiotu przedstawiając różne ujęcia koncepcyjne pojęcia konfliktu społecznego na tle środowiskowym. Analiza wykonana jest bardzo wnikliwie, omówione zostały różne podejścia i definicje konfliktów społecznych na tle środowiskowym, również zachodzących na obszarach prawnie chronionych.

Charakterystyka materiałów i metod badawczych to następny rozdział dysertacji. Zaproponowane przez Autorkę metody analityczne i badawcze nie budzą zastrzeżeń, wpisują

się w standardy procedur badań ankietowych i analizy materiału ze spotkań konsultacyjnych. Opracowana przez Doktorantkę ankieta zawierała 5 pytań otwartych i 14 pytań szczegółowych. Z uwagi na sytuację pandemiczną, badania przeprowadzono głównie z użyciem narzędzi elektronicznych. Stopień zwrotu wypełnionych poprawnie ankiet był bardzo zróżnicowany od 18% do 100%. Analizie poddano łącznie 32 ankiety w studium przypadku Ławica Słupska i 34 ankiety w studium przypadku Nadmorski Park Krajobrazowy. Wyniki uzyskane w wyniku badania empirycznego poddano analizie statystycznej, wykorzystując narzędzia zawarte w programie PRIMER 6.1. Bardzo słusznym było podzielenie interesariuszy na osiem grup: (i) przedstawiciele administracji państwowej w tym administracji morskiej, (ii) administracji samorządowej, (iii) instytucji naukowych i badawczych oraz szkół wyższych, (iv) rybactwa i przetwórstwa ryb, (v) przedsiębiorcy i przedstawiciele spółek prawa handlowego, (vi) osoby fizyczne, (vii) pracownicy instytucji związanych z bezpieczeństwem i obroną narodową, (viii) przedstawiciele organizacji pozarządowych (NGO'), co pozwoliło na określenie specyfiki postrzegania analizowanych problemów przez określoną kategorię respondentów i uczestników przeprowadzonych konsultacji. Na podstawie analizy materiałów ze spotkań konsultacyjnych w rejonie Zatoki Puckiej Doktorantka zidentyfikowała trzy grupy konfliktów: (i) udział społeczeństwa w delimitacji granic obszaru chronionego, który według interesariuszy powinien być widoczny w braniu pod uwagę przy wyznaczaniu granic interesów społeczności lokalnej, (ii) zastrzeżeń interesariuszy do organizacji konsultacji oraz doboru recenzentów, konflikt nazwany przez Autorkę konfliktem Autorytetu, (iii) różny punkt widzenia na zasady gospodarowania na obszarze chronionym, który Doktorantka przedstawia w trzech aspektach: cele ochrony obszaru versus „ochrona” brzegu morskiego, cele ochrony obszaru versus gospodarka rybacka oraz cele ochrony obszaru versus działalność turystyczna. Należy podkreślić, że Autorka w sposób bardzo czytelny przedstawiła w ujęciu tabelarycznym strony konfliktów, ich punkt widzenia oraz scharakteryzowała każdy z konfliktów.

W odniesieniu do drugiego studium przypadku zidentyfikowano tylko jedno pole konfliktu związane z zasadami gospodarowania na obszarze chronionym, którego podstawy związane są z celami ochrony obszaru a działalnością wydobywczą. Podobnie jak w przypadku poprzednio omawianego studium przypadku strony konfliktu, ich przekonania oraz źródło konfliktu ujęto tabelarycznie. Następnie Autorka przedstawia wyniki badań ankietowych, jakie przeprowadziła w czasie trwania warsztatów. W sumie w badaniu wzięło udział 109 osób. W sposób czytelny za pomocą kartogramów przedstawia odpowiedzi jakie udzielali interesariusze na poszczególne 16 pytań. W tej części pracy można odczuć lekki

niedosyt w interpretacji wyników badań, niemniej zaprezentowany graficznie obraz jest bardzo łatwy w odbiorze. Analiza odpowiedzi kończy się bardzo ciekawym stwierdzeniem, że badana grupa okazała się homogeniczna, Doktorantka nie stwierdziła zależności pomiędzy uzyskanymi odpowiedziami na pytania ankietowe a zmiennymi charakteryzującymi respondentów, jak: wiek, płeć, miejsce zamieszkania.

Kolejne studium przypadku analizowane przez Panią mgr Monikę Michałek to Nadmorski Park Krajobrazowy. Na podstawie materiałów ze spotkań konsultacyjnych przeprowadzonych na terenie Nadmorskiego Parku Krajobrazowego Autorka zidentyfikowała dwa główne pola konfliktu. Pierwszy odnosił się do zasad gospodarowania na obszarze w kontekście celów ochrony obszaru versus „ochrona brzegu morskiego”, celów ochrony obszaru versus gospodarka rybacka oraz celów ochrony obszaru versus zagospodarowanie przestrzenne; drugi zaś do propozycji nowych form ochrony. Analogicznie jak w przypadku poprzednio omawianych studiów przypadku, przekonania stron konfliktu oraz źródła konfliktu ujęto tabelarycznie. Następnie Autorka przedstawia wyniki badań ankietowych, jakie przeprowadziła w czasie trwania warsztatów. W sumie w badaniu wzięło udział 197 osób. Podobnie jak w poprzednio omawianym studium przypadku, Autorka na kartogramach przedstawiła wyniki odnoszące się do każdego z pytań ankiety. Również i w tej analizie badana przez doktorantkę grupa interesariuszy okazała się homogeniczna, nie stwierdzono zależności pomiędzy uzyskanymi odpowiedziami na pytania ankietowane a zmiennymi charakteryzującymi respondentów, jak wiek, płeć, miejsce zamieszkania ani sektor gospodarki.

Najciekawszą a zarazem syntetyzującą częścią ocenianej dysertacji jest podsumowanie wyników. W rozdziale tym należy podkreślić trafność sformułowanych wniosków, które często pokrywają się z dotychczasową wiedzą na temat zachowań społecznych. Do takich należy stwierdzenie dotyczące zaangażowania określonych grup społecznych w procesy konsultacji, czyli tych grup, którym najbardziej zależy na rozwiązywaniu problemów i konfliktów występujących na danym terenie. Na podstawie analiz przeprowadzonych w ramach studium przypadku Zatoka Pucka i Ławica Słupska Autorka stwierdza, że najbardziej aktywni w procesie konsultacji byli przedstawiciele administracji samorządowej, to jest przedstawiciele władz gmin oraz osoby fizyczne, czyli mieszkańcy rejonu Zatoki Puckiej. Odnotowała również bardzo czynny udział przedsiębiorców, w tym sektora rybołówstwa i przetwórstwa ryb. Zauważa, że przy obecnych kierunkach rozwoju gospodarczego na morzu i intensyfikacji tego procesu efektywność ochrony przyrody w przyszłości zależna będzie od aktywności i nastawienia administracji państwowej i samorządowej. Bez zaangażowania się i

dobrej woli urzędników nie zostanie implementowany żaden z opracowanych projektów planów ochrony. Poza tym Doktorantka podkreśla, że kluczowe dla ochrony są wydawane na różnym szczeblu decyzje administracyjne związane np. z pozwoleniami na realizację inwestycji, czyli określające warunki minimalizacji negatywnych skutków środowiskowych i kompensacji.

Bardzo ważnym wnioskiem z analizy wyników przedstawionych w dysertacji jest stwierdzenie, że 84% respondentów z obszaru Ławicy Słupskiej i 82% z obszaru Nadmorskiego Parku Krajobrazowego uważa plany ochrony za dobry instrument ochrony obszarów cennych przyrodniczo i widzi potrzebę opracowywania takich dokumentów. Pozwala to mieć nadzieję, że w przyszłości uda się optymalizować zarządzanie morskimi obszarami prawnie chronionymi z udziałem społeczności lokalnej. Tym bardziej, że przeciwnego zdania, czyli negatywnie oceniających plany ochrony było odpowiednio 6% i 12% ankietowanych. Blisko 90% ankietowanych z rejonu Ławicy Słupskiej uważa również, na co zwraca uwagę Doktorantka, że stan środowiska morskiego w największym stopniu zależy od dobrych przepisów prawnych i ich egzekwowania. Znaczna część respondentów wskazuje na rolę aktywności rządu i zwracaniu uwagi na sprawy związane z ochroną środowiska (78%), aktywność władz lokalnych i samorządowych (63%) oraz uznanie przez blisko 60% społeczeństwa kwestii środowiskowych za priorytet.

Podsumowanie

Oceniając zakres merytoryczny przeprowadzonych przez mgr Monikę Michałek badań oraz ich poprawność należy stwierdzić, że wykonane zostały poprawnie. Praca stanowi bardzo ciekawe studium z zakresu analizy szeroko rozumianej relacji człowiek-środowisko. Autorka skupiła się na rozpatrywaniu konfliktów społecznych dotyczących wybranych obszarów cennych przyrodniczo objętych ochroną prawną w kontekście relacji jakie zachodzą pomiędzy uwarunkowaniami dotyczącymi tych obszarów, zarówno wynikającymi z przesłanek środowiskowych, jak i prawnych, czy też ekonomicznych. Układ pracy jest logiczny, a jej struktura poprawna. Wnioski sformułowane przez Doktorantkę nie budzą zastrzeżeń, opracowane zostały na podstawie przeprowadzonych własnych badań z dużą dozą potencjału predykcyjnego, pozwalającego na modele optymalizujące udział społeczności w procesach zarządczych morskimi obszarami chronionymi. Wnioski pozwalają zatem na kreowanie kierunków działań, których celem będzie zwiększanie udziału społeczności lokalnych w gospodarowaniu zasobami środowiska obszaru zamieszkania.

Praca napisana jest poprawnym językiem, a jej strona ilustracyjna wyrażona poprzez kartodiagramy i tabele również jest poprawna. Trzeba podkreślić, że zestawienia tabelaryczne pomagają czytelnikowi w odbiorze prezentowanych wyników, szczególnie gdy prezentowane są stanowiska określonych grup interesariuszy biorących udział w warsztatach.

Wniosek końcowy

Biorąc pod uwagę uzyskane przez Autorkę wyniki badań przedstawione w ocenianej pracy i ich zadawalający poziom naukowy, wyrażam przekonanie, iż rozprawa mgr Moniki Michałek pt: „Społeczne uwarunkowania planowania ochrony przyrody na morzu” wykonana pod kierunkiem prof. dr hab. Marka Dutkowskiego jako promotora, spełnia **formalne wymagania stawiane pracy doktorskiej** w myśl Ustawy z dnia 20 lipca 2018 rok Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 poz. 1668, z późn.zm.). Proszę przeto Radę Dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna Uniwersytetu Gdańskiego o dopuszczenie mgr Moniki Michałek do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prof. dr hab. Marek Dęgórski

